

A MAGYAR REFORM-KÖZÉPISKOLA.

(Előadás a budapest-fővárosi tankerület 1913 nov. 8-án tartott igazgatói értekezletén.)

Amikor megjelent a miniszter úr szept. 27-iki reformtervező rendelete, a sajtó, a társadalom, a szakkörök részéről egyaránt a legnagyobb elismeréssel és méltánnyalással találkozott. A nagy koncepciójú vállalkozást az egész nemzet figyelemmel és várakozással kíséri. Régóta benne él a köztudatban, hogy a középoktatás terén már régen kellett volna történni valami újabb lépésnek; — hogy a középiskola a maga mozdulatlan konzervativizmussal elmaradt a gyorsan haladó élet mögött; hogy benne a tespedésnek, elposványosodásnak kétségtelen jelei mutatkoznak.

Az 1883-iki alapvető nagy törvényalkotás után az 1890. évi XXX. t.-c. már csak félrendszabályt alkotott, amikor a gimnáziumban a görög nyelv fakultatívvá tételével igyekezett a meglévő bajok egyikén, úgy a hogy, segíteni; ez a nem nagyon szerencésnek mondható reform csak a palliatív helyi kezelés természetével bírt. A beteg gimnázium egy fájósabb helyére alkalmazott külső tapasz volt, mely a belső szervi bajnak mélyebben rejlő forrásáig nem hathatott. A legutóbbi 1899. évi tantervváltoztatás ugyan kétségkívül jelentékeny elvi haladást akart megvalósítani, amennyiben a *nemzeti jellegű tárgyak* erősebb kidomborításával igyekezett a középiskolát nemzetfenntartó hivatásának teljesítésére alkalmasabbá tenni. De ez a reform, — bár egy irányban igen fontos és lényeges javulást jelentett, — egymagában nem elégíthette ki a haladás vágyát; mert egyébként mindenben megoldatlanul hagyta a modern életfejlődés által felvetett nagy elvi kérdéseket.

Azonközben a középiskolának e nagy elvi kérdései a művelt külföld nagy nemzeti államaiban állandóan napirenden voltak. Ott számos kísérlet történt, hogy a középoktatás jobban összhangzásba hozassék a modern társadalmi élet újabb követelményeivel. Ott nem volt meg az a merev mozdulatlanság, melyben mi — főleg a felülről jövő hivatott irányítás híján — kénytelen-kelletlen vesztegeltünk. Ott sorjában keletkeztek az új iskolatípusok, melyek mindenikével jobban

megközelíteni vélték a nagy feladatot. A kísérletezés korszaka azonban ott sem ért véget. Nem is fog soha teljesen véget érni, amíg a haladás örök törvényei folyton előbbre viszik az emberiséget a kulturai fejlődés útján. Amint fejlődik és változik az emberi társadalom, úgy kell tovább fejlesztenie és változtatnia intézményeit is; s amint nincs megállapodás a törvényhozás, jogszolgáltatás, közigazgatás, nemzeti védelem, közgazdaság, közlekedés terén: úgy nem lehet a nevelés terén sem, melynek folyton alkalmazkodnia kell a közélet általános fejlődéséhez.

Ámde a külföldön sem sikerült jól minden ily irányú kísérlet. A nagy probléma teljesen megoldottnak ott sem mondható. Franciaországban pl. már most sincsenek megelégedve az 1902. évi nagy quadrifurkációs reformmal. Ennek még csak egy évtizede, s már tavaly, a közoktatási költségvetés előadója a képviselőházban szomorú képet rajzolt e radikális reform eredményeiről, melyekről maga a közoktatási miniszter, Mr. *Guisthan*, még eltéltöbben nyilatkozott. Olaszországban is több efemer reformot már néhány évvel utóbb ismét elejtettek; így pl. az ottani görögpótló intézmény (a görög helyett *mathematikával*) csak hét évig, 1904-től 1911-ig volt érvényben. A német birodalomban pedig az új típusú intézetek mellett fennmaradtak a régi típusúak is, töretlen kedvvel folytatva a versenyt a reformiskolával.

Ezek a példák fokozott óvatosságra és körültekintésre intenek bennünket, akik szerényebb anyagi helyzetünkben — fájdalom — nem engedhetjük meg magunknak az iniciatíva oly merész szárnyalását, mint a gazdag nyugati kulturnemzetek. De ha egyszer felismertük a reform szükségességét, kicsinyes aggályok viszont nem tartóztathatnak vissza a bátor kezdeményezéstől. Nekünk még jobban kellene a jó iskolák, mint az amúgy is haladottabb nagy nyugati nemzeteknek. Mi tanfériak, a középiskolai intézmény szerény munkásai, már régen érezzük a magyar középső fokú oktatás nagy hiányait, ferdeségeit és kinövéseit. Évtizedek óta buzgón keressük az orvoslás módzatait. Érezzük, hogy az eddigi merev formalizmus, egyhangú bürokratikus *routine* nem vihetik előbbre a középoktatás fontos nemzeti ügyét. Kívánságok, panaszok köreinkből eddig is sűrűen hangzottak fel. De konkrét tervekké nem kristályosodhattak mindaddig, míg arra hivatott illetékes helyről, egy a közoktatás egész területén uralkodó, kutató és rendszerező elme világosan és határozottan meg nem jelölte az irányt, melyben haladnunk lehet és kell.

Nagy hálával tartozunk ezért a reformot bátran és határozottan kezdeményező miniszter úrnak: mert az általa tervbe vett új középiskolának elvi körvonalait említett rendeletében oly tisztán és világosan

domborítja ki, hogy semmi kétségünk nem lehet a felől, mely irányban kell a megvalósítás módozatait keresnünk. Kétségeink ezzel megszűntek. Egy elérhető cél van elénk tűzve, melyet ismert, biztos és szilárd alapon közelíthetünk meg. Engedje meg a hivatott kezdeményező, hogy most már, hozzánk intézett biztató felszólításához képest, mi is részt kérjünk a munkából s hozzáfoghassunk azzal a buzgósággal és lelkesedéssel, amellyel a nemzetnevelés gondjainkra bízott ügyét eddig is előbbre vinni igyekeztünk.

*

A miniszteri rendelet teljes szabatosággal adja meg közép-oktatásunk új épületének alaprajzát, arányait és anyagát. E pontos adatok segítségével már előre megkonstruálhatjuk a jövő középiskolájának képét. Kisérleljük meg tehát ideális modelljének megszerkesztését.

„... Az új középiskola két tagozatban épüljön fel. E két tagozat mindenkében a történelem, földrajz és természettudományi tárgyak két-két koncentrikus, befejezett ciklust alkossanak. A latin nyelv tanításának megkezdése feljebb viendő. Első idegen nyelv a német legyen.»

Ezek a miniszteri rendelet alapelvei.

A latin és német nyelvekre vonatkozó követelményekből világos, hogy itt első sorban a *gimnázium* megfelelő átépítéséről lehet szó. Ennek az épülete adaptálandó tehát az új tanítási terv szükségleteihez. Kisértsük meg e feladat megoldását. — Változatlanak kell egyelőre feltennünk a tanítás külső keretét: a *nyolc* osztályt s az egyes osztályok összes *heti óraszámát*, melyet sem csökkenteni, sem emelni nem lehet a rendelet szándékában. Csökkentés mellett az új anyagot kellő mértékben bevinni nem volna módunkban; a napi öt rendes óra szaporítása pedig okvetlen túlterhelésre s a tanulók higiénikus életrendjének megzavarására vezetne.

Ezen előre adott kerethez kell tehát alkalmaznunk az új berendezést. A rendelet præmissáiból önként következik, hogy ha keresztül akarjuk vinni a történelem, földrajz s a természettudományi tárgyak két-két befejezett ciklusban való tanítását, ezen tárgyak óráit okvetlenül szaporítanunk kell. Az adott fix külső kereten belül pedig ezeket csak úgy szaporíthatjuk, *ha más tárgyaktól elvesszük.*

Ámde a *felső tagozatban* csak egyetlen egy tantárgy kínálkozik, melytől órákat elvehetünk. Sem a vallástan, sem a magyar vagy német nyelv, sem a matematika nem kínálkozhatnak a felső osztályokban kompenzacionális tárgyakul. Még kevésbé a latin, melynek tanítása feljebb tolódván, itt már óráinak csakis szaporítására, nem pedig

csökkentésére gondolhatunk. Marad egyedüli áldozatul a *görög nyelv*. Ennek pedig pusztán egy-két órával való lejobb szállítása nem érdemelné meg a reform nevet: vértelenné, fölszínessé, teljesen értéktelenné tenné e disciplinának tanítását, anélkül, hogy az előtérbe lépő modern tárgyak igényeit a reform szellemében teljesen kielégíthetné. Itt is csak az a kíméletlennek hangzó, de gyökeres elv segíthet, amely szerint *mors tua, vita mea*. Kegyeletes érzéssel, nehéz szívvel, de a műtőorvos tárgyilagos nyugodtságával és határozottságával rá kell szánunk magunkat arra, hogy a gimnáziumnak ezen amúgy sem ép, amúgy is kikezdett testrészét eltávolítsuk; eltávolítsuk, még pedig torzfüggelékével, az úgynevezett görögpótló tantárgyakkal együtt. Ezzel nyerünk heti 19 órát, melyekkel úgy a felsőbb osztályokba szorult latin nyelv, mint a modern disciplinák — a földrajz, természetrajz és a történelem — igényeit megfelelően kielégíthetjük.

Az *alsó tagozatban*, — amelyben pedig a szándékolt ciklusos berendezés s általában a rendelet modern haladó irányzata szintén okvetlenül megköveteli a természettan beállítását s a természetrajz és földrajz óraszaporítását, — a görög nyelv már nem kínálkozik kompenzacionális tárgyul. A többi fent említett tárgyak (vallás, magyar, német, matematika) ugyancsak nem jöhetnek szóba. Marad kompenzációképen egyedül csak a *latin nyelv*, melynek tanítása a rendelet szándéklata szerint különben is feljebb viendő. Ha azonban a latin tanítását csak a *harmadik* osztályig akarjuk feljebb vinni, akkor teljességgel lehetetlen a rendeletben lefektetett modern tanítási elvek igényeit kielégíteni. Erről, — bármennyire fájdalmasan essék nekünk, a klasszikus kultúra hálás neveltjeinek, — kénytelenek vagyunk meggyőződni, mihelyt a modern tanítás problémája konkrét formában áll előttünk. Mert a ciklussá kibővítendő történeti és természettudományi tárgyak semmikép sem fejezhetők be az alsó két osztályban; ezekben legfőleg csak kezdeni lehet, de nem befejezni. A fizika elemi tanítása pedig okszerűen épen csak a harmadik osztályban kezdődhetik.

Meg kell tehát állapítanunk, hogy a modern reformgimnázium eszméje csak úgy valósítható meg, ha a latin nyelv az alsóbb tagozatból *teljesen kimarad*. A hiányt részben kipótolhatjuk a felsőbb osztályok latin óráinak megfelelő szaporításával; de ha életképessé akarjuk tenni az új organizmust, nem érhetjük be kevesebbel, s a latin nyelvet az alsóbb tagozatban még elemi fokon sem taníthatjuk.

Ezek előrebocsátása után már nem lesz nehéz a reformintézet tanítási tervét és órarendjét megközelítő pontossággal megállapítani. A latin nyelv kiküszöbölésével az alsó tagozatban felszabadul 24 óra,

amelyeknek megfelelő elosztásával a modern tárgyak igényei teljesen kielégíthetők. Lássuk most e változásokat osztályonként.

*

Az I. osztályban a latin nyelvből felszabadul 6 óra. Itt némi-kép *embarras de richesse* áll be. Mert a modern tárgyak közül a földrajz és természetrajz már most is megvannak. Az I. osztályba pedig okszerűen nem vihetjük be a német nyelvet, míg a magyar nyelvben nincs meg a kellő begyakorlás és grammatikai megalapozás. De nem vihetjük be a történelmet sem; mert nincs meg hozzá az elengedhetetlen földrajzi alap. Ugyancsak nem volna okszerű ide bevinni a fizika tanítását, mely a tanulók e fejletlen korában még nem lehetne eredményes. Ha egyáltalán valami tárgy, úgy első sorban a magyar, az anyanyelv, illetve nemzeti és állami nyelvünk igényelheti a felszabaduló órákat; hisz a külföldhöz képest a nemzeti nyelv a mi összes tanterveinkben amúgy is mostoha elbánásban részesül. Az első osztályban legalább essék minden napra egy magyar nyelvi óra, sőt a gyakorlatírás szempontjából a hét egyik napján kettő is! Eszerint a latin nyelv 6 órájából jutna a magyar nyelvnek 2 óra. További két óra juthatna a földrajzra, melynek anyaga megfelelően bővülne (Magyarország és Európa). A még fennmaradó 2 óra jutna a természetrajznak, melynek anyagát megfelelően lehetne bővíteni s valamivel módszeresebbé tenni, úgy hogy elemi fokon akár az állattant, akár a növénytant teljesen el lehetne végezni.

Az I. osztály tanítási terve tehát így alakulhatna ki:

Vallás 2, magyar 7, földrajz 5, természetrajz 4, matematika 4, rajz, mértan 3, szépirodalom 1, testgyakorlás 2 óra, összesen 28. E beosztásnál első tekintetre szembetűnő előny, hogy az összes tárgyak tanításában megvan a kellő folytonosság, minden egyes tárgy kellő óraszámmal van dotálva, ami a sikeres tanításnak főfeltétele, az anyag nincs annyi heterogén dirib-darab apró részre szétforgácsolva, mint a mostani tantervekben; kevesebb tanár mellett nagyobb lehet a tanítás egyöntetűsége és koncentrációja; kevésbé hirtelen az átmenet az egy kézben összpontosult elemi tanítástól a decentralizált középfokú oktatáshoz.

A II. osztályban a latin nyelv heti 6 órájából a felerész, 3 óra, már a német nyelvnek juthatna, melynek korábbi megkezdése kétségtelenül hozzájárulhatna az eredmény fokozásához. A másik 3 órát a történelemnek kell okvetlenül lefoglalni, hogy ciklusa az alsó tagozatban befejezhető legyen. A hazai történetnek itt már megvan a biztos földrajzi alapja. Más változtatásra itt nincs szükség: kivéve talán, hogy a természetrajznak itt akár az állatvilág, akár a növény-

világ rendszeresebb és teljesebb letárgyalására kettőnél több órára van szüksége, legalább háromra. A hiányzó egy órát a földrajztól vehetné át, melynek itt csak az idegen világrészek maradnak tárgyalandó anyagnak; ennek elvégzésére pedig heti 2 óra elegendő lehet.

A II. osztály óraterve ezek szerint így alakulna: vallás 2, magyar 5, német 3, történet 3, földrajz 2, természetrajz 3, matematika 4. rajzoló mértan 3, szépírás 1, testgyakorlás 2 óra, összesen 28 óra.

A III. osztályban felszabadul a latin nyelv 6 órája, de egy órát (az eddigi négyből) engedhet a német is, melynek a rendes háromtól eltérő nagyobb óraszámát itt nincs megokolva, mert tanítása már a második osztályban heti három órával kezdődik. Az így nyert 7 órából jutna 3 óra a természetrajznak, az ásványtan ciklusbefejező tárgyalására; s további 3 óra a természettannak, mely ez órászámmal letárgyalhatja a mechanika, hangtan és fénytán elemeit. A fennmaradó 1 óra a földrajznak juttatható, mely ez osztályt összefoglalásra s a fizikai és kulturföldrajz tárgyalására használja fel, amire heti 2 óra mellett talán nem volna elegendő idő; vagy talán még megokoltabb volna a német nyelvnél nyert egy órát itt is a magyar nyelvnek juttatni s ennek órászámát 4-ről 5-re emelni. A történelemből ez osztályban (meglévén rá a kellő földrajzi alap) kitöltendő a hazai történet tanításánál fennmaradt hézag, tárgyalandó volna az ókor s a középkor története 1000-ig, a magyar állam megalakulásáig.

Az órabeosztás tehát ez volna:

Vallás 2, magyar 4 (ill. 5), német 3, történet 3, földrajz 3 (ill. 2), természetrajz 3, természettan 3, matematika 3, rajz, mértan 2, testgyakorlás 2. Összesen 28.

A IV. osztályban rendelkezésre áll a latin nyelv 6 órája. Ezenkívül felszabadul a természetrajz 3 órája, mivel e tárgy ciklusa a harmadikban az ásványtannal már befejezést nyer. Összesen tehát 9 óra szabadul fel. Ez kell első sorban a természettannak a megkezdett ciklus befejezésére; heti 3 órában letárgyalható itt elemi fokon a hőtan, mágnesség és elektromosság, meg a kozmografia. Más három óra juthat a földrajznak, mely a befejezett ciklus koronájául itt kellő részletességgel tárgyalná Magyarországot s ezenkívül még Ausztriát (esetleg még a hozzánk oly közel fekvő balkáni államokat). A még fennmaradó 3 órában nézetem szerint az egészségtant kellene kötelező tárgynak bevinni. Ez az állítás talán merésznek fog tetszeni; azért bővebb megokolásra szorul. Egyik érv az, hogy a tárgyalásunk alapjául szolgáló miniszteri rendelet is „okvetlenül szükségesnek véli, . . . hogy az egészségtan figyelmen kívül ne maradjon”, s itt e rendelet intenciói szerint járunk el. Másrészt a tankerületi főigazgatók ezidei márciusi értekezlete is kimondotta, hogy az egészségtan a IV. osztály

tályban is taníttassék, sőt az értekezlet tekintélyes része amellest nyilatkozott, hogy tanítása súlypontja ép erre az osztályra helyeztesék át. Akik a tervet ily messzemenőleg nem pártolták, ép azzal érveltek, hogy e fokon a tanulóknak még nincs befejezett természetrajzi és fizikai tudásuk. Az új tanterv ez ellenvetést megszünteti. Az egészségtan így már a természetrajzi ciklus természetes befejezésének és tanulságai leszűrésének tekinthető az emberre való vonatkozásban. Harmadik érv az, hogy aki felső tagozatba nem jut, az intézetet már kellő egészségtani ismeretekkel hagyja el. Ami e tárgy ellátását illeti, az iskolaorvosra bízandó. De ahol nincs iskolaorvos, nézetem szerint átmenetileg bizvást átadható a természetrajz tanárának, utólagos képesítés kikötése mellett.

Az órabeosztás ilyen volna :

Vallás 2, magyar 4, német 3, történet 3 (a történetből itt a ciklus befejezésével világtörténet jutna 1000-tól napjainkig, szoros vonatkozásban a magyar történettel, főleg azon események kidomborításával, melyek hazánkat is érdekelték), földrajz 3, természettan 3, matematika 3, rajzolómértan 2, egészségtan 3, testgyakorlás 2. Összesen 28.

Ezzel teljessé válik áttekintésünk a tervezett reform-közéiskola *alsó tagozatáról*, mely ily beállításban teljesen megfelel a rendelet szándékainak s megvalósítja a modern nevelés legfőbb követelményeit. Mindenben összehangzatos, logikusan felépített mű volna ez, mely sok tekintetben kiküszöbölné magából a régi rendszer számos fogyatkozását s az eddigi rendszernél sokkal inkább valósítaná meg a tanítás szoros koncentrációját.

*

Térjünk most át a *felső tagozat* megfelelő kialakításához, a miniszteri rendelet szelleméhez képest. Itt nem nyerünk annyi órát a modern tárgyak részére, mint az első tagozatban. Ott rendelkezésünkre állott a latin 24 órája, itt csak a görög nyelv (ill. pótló tárgyak) 19 órája szabadul fel; s ezekből is első sorban a latin nyelvi óráknak az alsó tagozatban elvesztett óráit kell — amennyire lehet — pótolnunk: oly módon, hogy lehetőleg minden napra jusson egy óra, sőt a hét egyik napjára két óra is. Ennél tovább menni nem lehet; az óraszám túlhajtása a tanulóknak csak csömört okozhatna. Így azonban igazán nincs kilátás nélkül a latin nyelv tanításának teljes eredményessége. A tanulók érettebb korban, megszilárdult grammatikai alapozással fognak hozzá; a selejtesebb elem már az alsó tagozatban kirotálódott; normális viszonyok között a zsúfoltság sem akkora már, mint az alsó osztályokban. A többi modern tárgy nagy részben már eddig is kellőleg képviselve volt a felsőbb osztályokban,

csak nem nyugodott elég széles elemi alapon. Különben itt csak a *földrajz* az a tárgy, mely a felső tagozatban új helyet követel magának; a *természetrajz* és *történelem* csak egy-két óratöbbletet igényelnek; a *fizika* az alsóbb tagozatban nyert előkészítés után megmaradhat eddigi óraszámával. Áttérve az egyes osztályokra:

Az *V. osztályban* felszabadul a görög nyelv heti 5 órája. Ebből kell 1 óra a *latin nyelv* óraszámának heti hatról hétre szaporítására. Egy óra kell a *történelemnek* heti 3 órától 4-re való szaporítására. Itt ugyanis az ókor kerül tárgyalásra; s a *történelemnek* itt kell pótolni a klasszikus kultúra tanításában beállott fogyatékot az antik kultúra, művészet, tudomány és irodalom bő tárgyalásával s régiségtani alapvetéssel a meginduló latin nyelvi kurzus számára; terjedelmesebb őskori bevezetéssel s az ókor társadalmi és gazdasági jelenségeinek kellő ismertetésével. Marad még három óra, melyeket a felső tagozatba is beillesztendő *földrajz*nak kell igénybe venni. Itt van helyén a további pragmatikus történeti tanításnak megalapozásul s az alsó tagozat anyagának kiegészítéséül az európai államok *politikai földrajza*. Magyarországból, illetve az Osztrák-Magyar Monarchiából kiindulva, folytonos összehasonlítóssal. A többi tárgyak anyaga változatlan maradhat. (A természetrajzi felsőbb ciklus itt indul meg növénytannal vagy állattannal.) Az órabeosztás a következő volna: vallás 2, magyar 3, latin 7, német 3, történet 4, földrajz 3, természetrajz 3, mennyiségtan 3, torna 2. Összesen 30 óra.

A *VI. osztályban* ugyancsak 5 óra szabadul fel. Ebből kettő juthat a latinnak, felemelve óraszámát heti 5-ről 7-re. Két óra kell a *földrajz*nak, az idegen világrészek és az európai gyarmatok le-tárgyalására, a felfedezések és gyarmatosítások történetének beleszövé-sével, a gazdasági, tudományos és kulturái mozzanatok kellő kiemelé-sével, a megelőző évben tárgyalt Európa földrajzának kiegészítéséül. A fennmaradó egy órát újból a *történet* számára kell vindikálni, meg-hagyva — esetleg kiterjesztve — jelenlegi óriási anyagát, a mely már most nem kevesebb, mint 12 századra terjed ki, magában fog-lalja a mai európai népek keletkezését és állami kialakulását, a keresz-tény világnézet és erkölcs alapvető alkotásait, a középkori társadalom és gazdasági átalakulását a modern társadalmi és gazdasági rendszerre. Mindezt heti három órával eredményesen letárgyalni nem lehet; ismétlésekre, összefoglalásokra nem jut elegendő idő.

Az óraterv tehát következőleg alakulna:

Vallás 2, magyar 3, latin 7, német 3, történet 4, földrajz 2, természetrajz (növény vagy állattan) 3, mennyiségtan 4, torna 2. Összesen 30.

A *VII. osztályban* felszabaduló 5 órát teljesen igénybe veszik

a természetrajz és a földrajz, melyeknek felső ciklusai itt jutnak befejezésre. Három óra kell okvetlen a természetrajznak, hogy az ásványtan és kémia tanításával a maga anyagát betetőzhesse. Két óra a földrajznak, mely itt az első félévben összefoglalásul adhatja a természettudományi (fizikai földrajzot); a második félévben pedig a VIII. osztályú történelem tanítására előkészítéssel, Magyarország földrajzát részletesen.

Gondoskodni kell azonban ez osztályban is a latin nyelv tanításának megfelelő óraszámáról. A mostani 5 óra mellett nem volna meg a kellő folytonosság; az óraszám legalább eggyel emelendő. Ez egy órát itt átadhatja a történelem, mely a megelőző osztályban egy órai többletbe jutott; akár redukálni lehetne valamivel az anyagát úgy, hogy a VI. osztály anyagát a Westphaleni békétől (1648.) kiterjesztjük 1700-ig, a két nagy európai háború megindulásáig, vagy akár a francia forradalom kitöréséig. Így a VII. osztályban a legújabb kor — napjainkig — volna a tanítás tárgya. Ezek szerint itt az órabeosztás ez lenne:

Vallás 2, magyar 3, latin 6, német 3, történet 2, földrajz 2, természetrajz 3, fizika 4, mennyiségtan 3, torna 2; összesen 30.

A VIII. osztályban már csak 4 görög óra szabadul fel. Ezekből 3 jutna a latinnak, mely így heti 7 órára emelkednék; egy a történelemnek, melynek teljes pragmatikus anyaga különben itt el nem végezhető úgy amint kell, napjainkig, a jelenkort is mozgó társadalmi és gazdasági erők és intézmények beható ismertetésével, kellő közjogi megvilágítással, s a világtörténeti kapcsolatok szükséges kiemelésével és elemzésével. E nélkül illuzórius volna a történelem tanításától kielégítő eredményt, összefüggő és maradandó ismeretek szerzését várunk.

Az órabeosztás tehát itt ez volna:

Vallás 2, magyar 3, latin 7, német 3, történet 4, fizika 4, mennyiségtan 2, bölcséleti előtan 3, torna 2; összesen 30.

Az így kontemplált reform-gimnázium eszmei óratervét a maga egészében, egybevetve a mai gimnáziuméval, az alább álló táblázat mutatja:

A tervezett magyar reform-gimnázium eszmei óraterve egybevetve a mostani gimnázium óratervével.

(Rendes betű: mostani gimnázium; kövér betű: reform-gimnázium).

Sz.	Tantárgy	Alsó tagozat				Felső tagozat				Össze- sen	Külön- bőzet	Megjegyzések
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.			
1	Vallás	2	2	2	2	2	2	2	2	16	—	(Az eltérő óraszámok rekeszjellel vannak feltüntetve).
		2	2	2	2	2	2	2	2	16		
2	Magyar nyelv	5	5	4	4	3	3	3	3	30	+2	
		(7)	5	4	4	3	3	3	3	32		
3	Latin nyelv	6	6	6	6	6	5	5	4	44	-17	
		(-)	(-)	(-)	(-)	(7)	(7)	(6)	(7)	27		
4	Görög v. pótló	—	—	—	—	5	5	5	4	19	-19	
5	Német nyelv	—	—	4	3	3	3	3	3	19	+2	
		(-)	(3)	(3)	3	3	3	3	3	21		
6	Történet	—	—	3	3	3	3	3	3	18	+5	II. o. Magyar tört. III. Ókor és középkor K. u. 1000-ig. IV. Világtört. 1000—napjainkig.
		(-)	(3)	3	3	(4)	(4)	(2)	(4)	23		
7	Földrajz	3	3	2	—	—	—	—	—	8	+12	I. Mo. és Eur. II. Idegen világrész. III. Természettud. Földrajz. IV. Mo. Ausztria. Balkán.*
		(5)	(2)	(3)	(3)	(3)	(2)	(2)	(-)	20		
8	Természettud.	2	2	—	3	3	3	—	—	13	+6	I—II. Állat- és növénytan. III. Ásv. V. Növ. VI. Állattan. VII. Ásvt. (chemia).
		(4)	(3)	(3)	(-)	3	3	(3)	(-)	19		
9	Természettud.	—	—	—	—	—	4	4	—	8	+6	III. Mechanika, hang-, fénytan. IV. Hőtan, mágnes-, elektr. kozmograf.
		(-)	(-)	(3)	(3)	(-)	(-)	4	4	14		
10	Matematika	4	4	3	3	3	4	3	2	26	—	
		4	4	3	3	3	4	3	2	26		
11	Rajzoló mértan	3	3	2	2	—	—	—	—	10	—	
		3	3	2	2	(-)	(-)	(-)	(-)	10		
12	Bölcseleti előtan	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	
		(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	3		
13	Szépírás	1	1	—	—	—	—	—	—	2	—	
		1	1	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	2		
14	Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	2	2	16	—	
		2	2	2	2	2	2	2	2	16		
15	Egészségtan	—	—	—	3	—	—	—	—	—	+3	Kötelező tárgy.
		(-)	(-)	(-)	3	(-)	(-)	(-)	(-)	3		
	Összesen	28	28	28	28	30	30	30	30	232	—	
		28	28	28	28	30	30	30	30	232		

* V. Európa. (Mo, és Ausztriából kiindulva). — VI. Idegen világrészek. — VII. Természettud. összefoglalás. Magyarország részletes leírása.

Ime, igen tisztelt értekezlet, az új modern gimnázium kísérleti modellváza. A miniszteri rendelet elvi kijelentései oly szoros logikával kapcsolódnak össze, hogy e modelltól lényegesen eltérőt alig lehet elképzelnünk. A belső elrendezésben még lehetnek némi eltérések: mint mikor egy épületben is egyes közfalak kiszédésével vagy eltolásával kényelmesebbé akarják tenni az egyes lakosztályokat. De lényeges körvonalaiban különböző épületet a rendelkezésünkre adott reformelvek szigorú pontossággal kidolgozott s szabatos mértékre vett gránitkockáiból építeni nem lehet. Itt minden részletnek teljes összhangban kell lennie s az új intézet nem érdemelné meg a reformiskola nevét, ha a felállított elvek közül egy is elejtetnék. Ez teljesen megbolygatná az új mű arányait; torz- és fél munkát jelentene.

E modell szerkesztésénél szándékosan nem vettünk alapul semmiféle külföldi intézetet. Ami reformiskolánknak nem kölcsönként, relipiált intézménynek kell lennie: magyar talajon, nemzeti viszonyainknak megfelelően, a magyar szellem termékeiből kell épülnie, hogy megfeleljen a magyar nemzeti géniusznak.

*

Így állapítva meg az új intézmény eszmei tervrajzát, keressük már most *megvalósítása módozatait*.

Első tekintetre szembeötlik, hogy az új iskolatypust a többiek megszüntetésével középoktatásunk egész vonalán *egyszerre behozni nem lehet*. Ettől maga a miniszter úr óv, mikor rendeletében kijelenti, hogy: *«nem akar átmenet nélkül tovább haladni s nem akarja a középiskola érzékeny szerkezetét rázkódtatások veszedelmébe sodorni»*. De ez nem is volna lehetséges. Minden új intézetnél 17 latin és 19 görög, összesen 36 klasszika-filológiai óra elesvén, megszűnik két klasszika-filológiai katedra; ezzel szemben újra szervezendő két más új katedra a modern tárgyak részére. A tanári személyzetben egy részről óriási fölösleg, másrészt érzékeny hiány állana be, mi rögtön megbénítaná az új intézmény működését.

Az új reformiskolát tehát egyelőre csak néhány gimnázium átalakításával lehet első kísérletképen megvalósítani. Erre önkényt kínálkoznak a nagyobb városok, ahol több gimnázium van. Tapasztalás szerint sok az olyan gimnázium, ahol a görög nyelvet elenyésző csekély számmal választják a tanulók. Ezekben alig érdemes a görög katedrát fenntartani, mely már most is *sinecura* számba megy. Az új reformiskola mellett egyelőre túlnyomó számban fennmaradnának, mint fennmaradtak presztizsük csökkenése nélkül a külföldön is, a mostani típusú gimnáziumok.

A latin-görög teljes klasszikus műveltség különben is oly kultúr-

érték, melyet régi szentelt hagyományok őriznek, s melyen nem lehet egyhamar túladni. Nem is adtak túl rajta eddig a művelt nyugoti nemzetek sem. A görög nyelv kultusza még élénken él a praktikus angoloknál is; Olaszország a maga teljességében őrizte meg a klaszszikus középiskola legrégebbi típusát s modern gimnáziumaiban csak csekély engedményeket tesz a modern szellemnek; Franciaországban a latin-görög *lycée* győzelmesen ellenállt a nagy reformnak s nagyobb becsületben áll, mint valaha; a német birodalomban is megállja még helyét a régi típusú gimnázium.

Ez a tapasztalat mindinkább utopisztikusnak tünteti fel az *egységes középiskolának* még nem rég oly sóváran várt megvalósítását: az egy akol, egy pásztor eszméjét. Korunknak épen az a jellemző sajátága, hogy a tudás mindinkább differenciálódik. Oly polihisztorokat, mint a miők a középkorban még akadhettek, mi már nem nevelhetünk. Azonban sokkal fokozottabb polihisztor most már a nemzet, s még inkább az egész emberiség, *a maga egyetemében*. Az új kultúrértékek mellett megőrzik örök becsüket a régiek is; csakhogy szűkebb körre szorúlnak; a nemzet csekélyszámú *élite*-jének lesznek szellemi kincseivé. S vajon nem szorultak-e szűk körre a múltban is? Az iskolázás akkor még nem volt általános; kevés kiváltságosnak jutott osztályrészül a magasabb deákos műveltség; a nagy tömegek akkor is kívül álltak a klaszszikus tudás templomcsarnokán. De bármennyire haladjon a modern műveltség, mindig lesznek olyanok, akik visszakíváncsoznak annak ősforrásához, hogy belőle új erőt, impulzust merítsenek a további haladáshoz. Az új kultúrértékek mellett fennmaradnak a régiek is: nem egyénenként, de nemzetenként, a munkamegosztás modern elvének érvényesülésével.

*

S ez átvezet bennünket a reformot egyelőre túlnyomó nagy számmal átélő mostani gimnáziumok és reáliskolák kérdéséhez. Néhány új reformiskola felállítása, bármennyire üdvös, hasznos és szükséges is, egyelőre nem segít a régi alakjukban megmaradó intézeteknek bajain, melyeket a miniszteri rendelet is teljes világossággal megjelöl.

Nézetünk szerint ezen bajok némelyikén a régi keret fenntartása mellett is lehet segíteni, — ha nem is oly gyökeres módon, — aránylag könnyen keresztülvihető és a nagy reformmal egyidejűleg megvalósítható részletes reformok sorozatával.

I. Egyik baj az, hogy a középiskola *kellő átmenet nélkül csatlakozik az elemi iskolához*, jelesül azzal, hogy a belépő zsenge korú tanuló *rögtön a latin nyelv tanulására fogja*.

Ugyanezt a bajt érezték Olaszországban is, ahol pedig — tesztem

fel — a római gyermeknek ugyancsak nem oly távol fekvő őseinek latin nyelve, mint a mi magyar gyerekeinknek. Ott, nagyon helyesen, már 1905 óta a latin tanítását csak március végével kezdik, s így csak az utolsó évharmadban tanítják. Tapasztalatból tudjuk, hogy az I. osztályban a tiz-tizenötféle elemi iskolából összeverődött, a nemzetiségi vidékeken még csak magyarul is alig tudó növendékekkel mily nehéz boldogulni, mily nehéz a szükséges egyöntetű színvonalat elérni. Itt először ki kell őket ismerni, nyelvi fogalmaikat az anyanyelvben tisztázni; csak azután mehetünk át sikerrel egy idegen nyelv tanítására.

Jelentékeny könnyebbségére és előnyére válnék a latin nyelv tanításának, ha tanítása *a második félévben kezdődnék*; órái addig a magyar nyelvnek jutnának, mely viszont a második félévben már minden baj nélkül átadhatná egy-két óráját a latin nyelvnek. *Ez a reform rendeleti úton már a jövő tanévre megvalósítható*, minden nehézség, rázkódtatás és többköltség nélkül. Alig is akadhatna bármi ellenvetésre. A filologusok első sorban örülhetnének neki. Elengedhetetlen föltétel, hogy — amint most is szokásos — a két tárgy egy kézben legyen.

De ugyanez okok szólnak a reáliskolában viszont a *német nyelvtanításnak* rögtöni kezdése ellen. Épen a jobb siker érdekében azt kívánja a helyesen alkalmazott didaktikai elv, hogy még ki nem ismert, disparát előkészültségű tanulókkal ne fogjunk rögtön hozzá egy idegen nyelv tanulásához, ha mindjárt modern nyelv is. Tehát a reáliskola I. osztályában viszont *a német nyelvtanítás volna a II. félévre halasztandó*, megfelelő kölcsönös órarekompenzációval.

II. Ami a *kettős tagozást* illeti, az az eddigi típusú intézeteknél gyökeresebb reform nélkül a maga teljességében nem vihető keresztül. Ámde a tagozás, — bár nem eredeti tiszta formájában, — némileg ezeknél is fennmaradt; csak tudatosabbá kellene tenni. A mostani rendszernek egyik legfőbb baja az, hogy a tanulók *kellő megrostálás nélkül* jutnak a felső tagozatba (az V. osztállyal), ahol aztán a tehetségtelen tanulók a zsúfolt osztályokban örökös nyügei maradnak az intézetnek, kerékkötői az egyöntetű haladásnak, megrontói az iskola jó szellemének. Az 1895-iki (64,996. sz.) min. rendelet ugyan előírja a III. és IV. osztályban a szigorú selejtezést, de a gyakorlatban ez az intézkedés nem válik be. Kivált a IV. osztály végén a szülők mindig azt panaszolják, hogy gyöngye tehetségű gyermekük ennek elvégzése nélkül semmi más pályára nem juthat; a tanárok végre is meglágyulnak s áteresztik a felsőbb tanulmányokra. nem való tanulót, sokszor azon ígéret ellenében, hogy többé nem jár középiskolába. Mikor aztán a tanuló túl van a Rubiconon, a-

szülő elfelejt minden ígéretet s az «elégéses» bizonyítványra támaszkodva, újból ráerőszakolja fiát a középiskolára, ez intézmény legnagyobb kárára s később rendszerint elzúlló fiának épenséggel nemhasznára.

Franziaországban, Olaszországban, Svájcban az alsó tagozatból a felsőbe csak szigorított érettségi vagy elbocsátási vizsgálat (*licenza gimnasiale, licence*) után lehet jutni, amelynek formalitásai is jobbra egyezők az egyetemre képesítő «nagy» érettségivel (*licenza liceale*). De a nagy szociális bajon ez sem segít; mert akik itt be nem válnak, nem tudnak mihez kezdeni. Ezt az eljárást a mi viszonyainkra alkalmazva akként tartanám módosítandónak, hogy a IV. osztályi elégéses bizonyítvány, — melyet elvégre könyörületből rendszerint megkapnak a gyöngébb tanulók is, — magában még ne képesítsen a felsőbb tagozatba (V. osztályba) való jutásra, hanem az ide való fellépés rendeletileg külön felvételi vizsgálathoz legyen kötve; aki itt meg nem felel, az mehet a IV. osztály elégéses bizonyítványával tehetségeinek megfelelő más pályára. Hogy ez intézkedés, mely kellőleg kidomborítaná a két tagozat között való különbséget, túlságosan ne terhelje az iskolát, a jeles, jó, esetleg csak két elégésessel osztályozott tanulók e vizsgálat alól felvolnának mentendők, mivel amúgy is kellő biztosítékot nyújtanak a továbbhaladásra. Ez segíthetne a felsőbb osztályok méltán felpanaszolt zsúfoltságán is.

III. Ami némely tárgynak jelenleg mutatkozó eredménytelenségét illeti, tapasztalatom szerint ez a *világtörténetnél* inkább csak módszer kérdése. A történelemnél ugyanis a tanítás methodikája, mely a tárgy természete szerint eltérő a többi tárgyakétól, még nincs annyira általánosan megállapítva és kidolgozva, mint pl. a mennyiség-tannál és nyelvknél. Másik baj a tankönyvek szárazsága és lélektelen adathalmazsal, szükségtelen nevekkel (kivált a csatahelyek százaival) túlterhelt anyaga. Kézenforgó tankönyveink többnyire lélek, szín és lendület nélkül való kompilációk vagy rövidítések. Csontvázai a históriának, hús és vér nélkül. Azonban aki tud lelkesen és okosan tanítani, a mai rendszer mellett is képes igen jó eredményeket felmutatni; a fővárosi tankerületben sok helyt alig marad e részben kívánni való.

Ugyanez áll a *nyelvtanításra* is; jó tanár a mai rendszer mellett is érhet el eredményt; természetesen, amennyire a zsúfoltság s a tanulók különböző tehetsége (különösen halló és beszélő szerveik fejlettsége) engedi. Csak azt nem követelhetjük, hogy a tanuló az idegen nyelven a nyelvhasználatnak azt a fokát érje el, — pusztán iskolai tanulással, — mint folytonos gyakorlással, hallással, olvasással, írással, tanulással a saját anyanyelvén, amelyet különben a külföldön sokkal többre értékelnek, mint minálunk.

Ami jelesül a német nyelvet illeti, az eredmény a mostani beosztás mellett is fokozható. Túlnépes osztályoknál párhuzamos folyamatokban lehetne tanítani; az ifjúsági könyvtáraknak kellő számú vonzó német olvasmányról kellene gondoskodni; a tanulókat a nagy szünetidőre német helyekre lehetne elhelyezni (Ausztriában vagy a külföldön, nem nálunk!); német társalgó körök létesítésével lehetne a tanulók kedvét és készségét fokozni, esetleg az önképzőkörökbe a német nyelvművelést fokozottabban behozni. A direkt módszert sikerrel lehet alkalmazni az alsó osztályokban, de nem szabad a felsőbb osztályokban annak túlhajtásával, nehéz, komplikált szövegek reprodukciója erőltetésével a tanulóknak kedvét szegni.

A reáliskolai érettségi vizsgálatoknál a német nyelvből itt-ott mutatkozó — valljuk be — siralmas eredménynek, jobban mondva: eredménytelenségnek egyik fő oka az a ferde intézkedés, mely a VIII. osztályban emez elsőrangú kulturszervünknek csak heti két órát juttat, holott a francia nyelv — melynek a tanulók csak elenyésző csekély töredékben veszik később igazi hasznát, s mely nem is tárgya az érettséginek — ez osztályban teljes négy heti órával rendelkezik.

Az érettségi vizsgálat nagyobb sikere a reáliskolánál csak úgy érhető el, ha a német és francia nyelv a VIII. osztályban helyet cserélnek; *rendeletileg volna kimondandó, hogy a jövő tanévtől kezdve a német nyelv heti órája itt 4 legyen, a franciáé pedig kettőre redukáltassék.* (Esetleg felezve 3—3.)

A német nyelv érettségi vizsgálatánál különben is egészen ferde eljárás honosodott meg. Úgy mint a magyarnál, itt is, irodalomtörténetet kérdeznek, jobban mondva az iskolakönyvből nagy keservesen és rosszul betanult száraz életrajztöredékeket, a felismerhetetlenségig eltorzult, szerkezeti és alaktani hibáktól hemzsegő, akadozva előadott mondatokban. Az utasítások ezt épen nem írják elő. Mint idegen nyelvnél, itt is önkényesen kínálkoznék egy ismert remekíró nem olvasott részlete, annak megértése és német nyelven való reprodukciója; gyöngébb tanulóknál legalább szabatos megértés, fordítás és elemzés. *Ez is pótrendelellet volna szabályozható.*

Ami a klasszikus nyelvek tanítását illeti, meggyőződéssel és némi nemzeti büszkeséggel mondhatom, hogy az elmaradhatatlan árnyék mellett itt sok a fény, kivált a fővárosi tankerületben. Itt igen sok derék tanárunk van, aki a legnagyobb szeretettel mélyed a klasszikus irodalom és kultúra tanulmányozásába s tanítványai számára is hozzáférhetővé, világossá teszi az auktorok összes kulturai tartalmát és művészeti szépségeit. Számos nevet tudnék itt felsorolni. Amióta okkal-móddal a kezdő fokon meghonosították a direkt módszert s angol példára a fiúk gondolatkörének megfelelő; vonzó és érdeklő

latin ifjúsági olvasmányt tettek a tanítás alapjára, a latin nyelvtanítás — mondhatni — *renaissance*-át éli; a fiúk kedvvel tanulják, sokan szívesebben, mint más tárgyakat; s ezt a szülők is tudják és értékelik. S különös, hogy a *görögből* általán még jobb az átlagos eredmény; amit annak lehet tulajdonítani, hogy a tanár itt válogatott csapattal dolgozik, mely nem riad vissza a nehézségektől; hisz ezek legyőzésére önkényt és büszkén vállalkozott. A latinnál épen az a főnehézség, amelyre már rámutattam: a felső osztályoknak tehetségtelen tanulókkal való szaturáltsága, melyet csak az ajánlott szelekciós felvételi vizsgálattal lehetne megszüntetni.

Ami most a *földrajzt* illeti: itt már csakugyan az intézményben van a hiba. Az alsó három osztályban tanított csekélyke felszínes anyagot itt már alig lehet megmenteni a szétmállástól. Hiába próbálkozik felfrissítésével a történet tanára: nincs rá elég ideje. Mások is a szempontjai; nem taníthat modern földrajzot. De még súlyosabbá teszi a hiányt, hogy e különben is elhanyagolt tárgyat *csak nagy ritkán tanítja arra képesített tanár*, a szakember szerető gondjával. Órái csak amolyan nyomtatékul szolgálnak az órarend beosztás egyenlőtlenségeinek helyreigazítására; hiszen majd csak eltanítja akárki!

Egyetlen egy mód kínálkozik e bajnak legalább felerészből való orvoslására. S ez visszavezet a görög nyelvhez, illetve az úgynevezett «görögpótló» studiumokhoz.

Ez a «görögpótló» anyag tulajdonkép semmit sen pótol. A tanárvilág behozatala óta soha sem vette komolyan. (Ismeretes szálló ige, hogy: «*Tőt nem ember, kása nem étel, görögpótló nem tantárgy.*») Összefüggéstelen keveréke egy kis szabadkézrajznak, egy kis magyar irodalmi olvasmánynak, egy-két görög író szemelvényes fordításának, minden rendszer nélkül. Az ötletszerű rendelkezésnek alig akad valahol is párja. Ha megszüntetik, senki hiányát nem fogja érezni. És itt kapcsolódik bele következtetéseinkbe ismét — a *földrajz*.

A *földrajz* az egyedüli modern tárgy, melynek a mai gimnázium felső tagozatában semmi nyoma, holott elsőrendű fontossága minden kétségen felül áll. Ha már most — az eddigi úgynevezett görögpótlást elejtvén, — a görög nyelv helyett beállíthatjuk heti 2 órában a földrajzot az összes felsőbb országokba: nyertünk e tárgy számára 8 órát, mellyel megfelelően befejezhetjük e tárgy felső tagozata ciklusát; van összesen 16 óránk, mellyel már tetemesen megközelítjük a *reform-gimnázium tárgybeosztását*. Erre már tanszéket is érdemes állítani.

Fennmarad azonban még 3—3, a VIII. osztályban 2 óra. Itt aztán alkalmazhatjuk azt az elvet, mely a legújabb olasz modern gimnáziumoknál érvényesült, hogy t. i. *nyelvet leghelyesebb más nyelv-*

vel pótolni. Itt adhatjuk meg a kellő alapvetést a görög helyett valamely második modern nyelv elsajátításához. Ámde melyik legyen ez a második modern nyelv? E tekintetben az olaszok és németek sem döntöttek pusztán egy nyelv javára. A modern nyelvek értékére nézve nincs abszolút rangfokozat. Ezért az olaszok pl. a görög helyett fakultatív módon vitték be modern gimnáziumokba az angolt vagy németet (Rómában angol, Velencében német a pótló nyelv). Nálunk még nagyobb az *embarras de richesse*. Nagyon sok nyelvnek vehetjük közvetlen hasznát. Értékelésük csak viszonylagos leket. Számba jöhet a francia; de ennek tanulását a reáliskolákban és felsőbb leányiskolában is túltengőnek tartjuk. Egyáltalán nem nemzeti érdek, hogy minden magyar ember tudjon franciául. Ezt mondhatni az angolra vagy olaszra is. Ellenben viszont nagy érdekünk volna, hogy mennél több színmagyar ember tudjon valamely *nemzetiség* vagy *szomszéd ország* nyelvén. Ezt kívánná meg az általános műveltségi szempontokon felül a közgazgatás küszöbön álló államosítása. A kérdést itt eldöntetlenül kell hagynunk; de felvethetjük azt az eszmét, hogy politikailag esetleg káros lehetne a nemzetiségi nyelvet ép ott tanítani, ahol már amúgy is van alkalom annak megtanulására, még a színmagyar ember sohasem ismerkednék meg azon nemzetiség nyelvével, amelynek környezetében esetleg egyszer működni lesz hivatva. S itt különösen ki kell emelnünk a *horvát-szerb* nyelv nagy fontosságát, melynek ismerete nélkül sem a társországokban, sem Boszniában, sem a Balkánon nem boldogulhatnak.

Egy törvéynovella elegendő volna arra, hogy az eddigi anomalikus görögpótló intézmény megszüntetésével annak helyén a földrajzot s valamely modern nyelvet hozza be, ezzel utat engedvén a modern szellemnek.

Ami az *egészségtant* illeti, melynek fontosságát a rendelet szintén hangoztatja, ennek kötelező tanítása minden *nehézség nélkül rendeletileg is be volna illeszthető a mostani középiskolák IV. osztályába*, hol az óraszám heti 30-ra való emelésével a délelőtti órákra volna helyezhető.

Nagy baj a gimnázium és reáliskola népességének aránytalan megoszlása. Ezt megszüntetni talán majd a reformiskola közvetítő típusának közbeékelése lesz hivatva. A *jogosítás egyenlőségére* nézve azonban megfontolandó, hogy az egyetemen megkívánt előismeretek szempontjából minden különbség eltörlése nem volna kívánatos. Elvégre a jogásznak, orvosnak, gyógyszerésznek, filologusnak mégis csak kell alapul valami latin tudás. *De teljesen fölöslegesnek tartom, hogy a realistának a gimnáziumnál kelljen latin kiegészítő vizsgálatot tennie. Elégedjünk meg azzal a mértékkel, melyet a reáliskolai latin*

tanfolyam felállít, s bizzuk a képesítést a reáliskolai szaktanárra és vizsgálobizottságra. Ez is rendeletileg minden nehézség nélkül keresztülvihető.

Legnagyobb baja a középiskolának azonban a minősítési törvény. Itt is annak a logikus megkülönböztetésnek kellene érvényesülni, mint amelyet az alsó tagozat elvégzésekor ajánlottunk. Az *érettségi bizonyítvány tisztán csak belépő jegy legyen az egyetemi előadásokra*. Minden hivatalnoki állásra, melyhez most érettségi kell (szám-tiszt, sőtiszt, hídpénztáros, póstatiszt stb.) igényt tarthassanak mindazok, akik valamely középiskolát vagy akár hét osztályú típusú polgári iskolát végeztek. Hogy érdemesek-e arra, hogy az illető hivatalnoki pályán előbbre juthassanak, azt nem az érettségi vizsgáló bizottság, hanem az illető hivatal illetékes szakvizsgáló bizottsága van hivatva eldönteni.

★

Ezek azok a gondolatok, melyeket az eddigi mozdulatlanság és közöny elmúltával egy új, termékenyebb, gyümölcsözőbb korszak hajnalhasadását hirdető bátor reformszózat belőlünk kiváltott. Adja Isten, hogy a nagy koncepciójú új monumentális alkotás teljesen sikerüljön és beválthassa a hozzáfűzött reményeket és várakozásokat. A kérdés felvetésével megindult folyamat kétségtelenül friss vért, pezsgő életet fog hozni egészében elernyedtt közoktatási szervezetünk összes szervibe.

De végezetül még egy főfontosságú körülményt kell itt különös nyomatékkal kiemelnünk. Jó, értelmes, helyes beosztású s a tanulók felfogásához mért *tankönyvek* nélkül az új intézmény nem indulhat meg sikerrel. Az összes modern tárgyakban új iskolakönyvekre lesz szükség. Ha ezek nem mintaszerűek, nem tárgyalják kellő módon a kellő anyagot, nem számolnak a tanítás koncentrációja parancsoló elvével, nem szabnak helyes irányt a tanároknak és tanulóknak: a reform nemes intenciói teljesen veszendőbe mehetnek.

Tapasztalat szerint ily változásoknál azonnal megindul a *tankönyvgyártás* üzleti hajszája. Az anyagi siker reményében minden kontár mesterember hozzáfoghat a jövedelmezőnek ígérkező munkához s eláraszthatja a piacot selejtes portékájával. A tankönyvbírálat eddigi egyéni rendszere nem nyújt kielégítő biztosítékot. Azért azt tartanók kívánatosnak, hogy az új középiskola tankönyveire *jutalom pályázat* hirdettessék; a pályamunkák névtelenül, jelígyesen, kéziratban küldesse-nek be; a munkákat hivatott bíráló bizottság bírálja el; az ítélje meg a jutalmat, emelje ki a dícsérendőket, javasolja engedélyezésre a megfelelőket, utasítsa vissza a használhatatlanokat. Ily módon, meggyőződésem szerint, a reformiskola diadalmasan foglalhatja el helyét idősebb testvérei sorában.

FEST ALADÁR.